

עקרונות בהקניית ידיעות

ב. חלוקה לשלבים

כושר תפיסתו של האדם מוגבל הוא. האחד מר"ב לתפוס והאחר ממעיט. אין כל טעם להלעיט את החניכים בחומר רב בבת-אחת, כי ככל שנרבה "לד"חוס" בס ידיעות, כן תקטן יכולתם לקלוט אותן, ויצא שכרנו בהפסדנו. על-כן יש לחלק את החומר הנלמד למנות-מנות, קטנות למדי, כדי להקל על החניך את ה"לעיסה והעיכול", או — במילים אחרות — לחלק את החומר לשלבי-לימוד, בהתאם לרמת התפיסה הממוצעת של החניכים.

למעשה, כפי שנראה מן הדוגמה המפורטת להלן, עקרון החלוקה לשלבים חל על תכנית ההדרכה כולה: שלב א' — חלוקת התכנית לקבוצות-מקצועות (אנ"ק, א"ג).

שלב ב' — חלוקת קבוצות-מקצועות למקצועות בודדים (באנ"ק, למשל: רובה, מקלע וכד').

שלב ג' — חלוקת כל מקצוע לשיעורים.

שלב ד' — חלוקת כל שיעור לסעיפים, וכן הלאה. ועתה, משחילקנו את עקרון החלוקה לשלבים, נראה מה הם הכללים לפיהם נבצע חלוקה זו למעשה:

1. יש לחלק את החומר לפי "סדר מהלך הפעולה", דהיינו — יש לקבוע את המוקדם והמאוחר בשיעור לפי אותו סדר בו מבוצעת הפעולה הנלמדת למעשה. כלל זה מביא בעקבותיו שני יתרונות ברורים: א. הוא מקל על החניך את הבנת החומר ואת תפיסתו בדרך המחשבה ההגיונית. רב. הוא מקטין את האפשרות של שיבושים וטעויות על-ידי המדריך.

2. עלינו לזכור כי דברים קלים נקלטים יותר יפה מדברים מסובכים. בחלוקת החומר לשלבי-הלימוד יינקט הכלל: "מן הקל אל הכבד". החניך, לאחר שיתפוס את הדברים הקלים, יקל לו להלך בין גם הדבר המסובך-יותר, אותו אנו רוצים ללמד. לימוד הדברים הקלים בראשונה יאפשר לחניך לקלוט את החומר בהדרגה, בעלותו שלב אחר שלב במדרגות הקושי השונות.

3. במקרה של סתירה בין שני הכללים הנ"ל (דבר הקורה לעתים רחוקות בלבד), יש לשקול את העדפתו של האחד על משנהו בהתחשב בסוג החניכים. יש חניכים אשר קליטתם טובה יותר

המטרה המוגדרת של ההדרכה הצבאית אומרת: "ההדרכה היא האמנות בה מביאים אדם לידי למידת דבר, שלא היה ידוע לו קודם לכן". מכאן שיסוד תורת ההדרכה הצבאית ותכליתה הם, איפוא, לאפשר למדריך להקנות לחניכיו מכסימום של ידיעות במכסימום של יעילות — ובמינימום של זמן. רבות הדרכים להשיג מטרה זאת, ורבות השיטות לכך. המודד לנכונותה של דרך וליעילותה של שיטה הוא הצלחתה במציאות היומיומית.

תכליתה של רשימה זו היא להצביע על אחת הדרכים, אשר הוכיחה את יעילותה במציאות ההדרכה בצבא, ולהבהיר מספר עקרונות שיש בהם כדי לסייע למדריך בפעולתו. וזאת — מבלי להכנס לטכניקה של ההדרכה וביצועה, אלא ע"י הדגשת העקרונות בלבד.

א. הגדרת המטרה

בבואו להכין שיעור מסויים, נעזר המדריך בשלושה מקורות של ידיעות: בקיאותו בחומר; ידיעות נוספות שהוא שואב מתוך מקורות שבכתב (חוברות-הדרכה וכד') והנחיות מפקדו. אולם אין עדיין במכ"ל ידיעות זה משום גישה מעשית להכנת השיעור. בראש-וראשונה יש להגדיר את המטרה, דהיינו: מה בדיוק הידיעות שמתכוונים אנו להקנות לחניכים בשיעור הנדון. מן הראוי לציין ולהדגיש, כי מדריכים רבים נוטים להגדיר את מטרת השיעור בצורה פשטנית וכוללת, כגון: "עלה נלמד את ניקוי הרובה, כדי שנוכל להרוג את האויב בשדה-הקרב". גישה כזו פסולה מעיקרה, ואף מסוכנת. לשיעור ה"ניקוי" אין כל קשר לעצם הריגת האויב; אין תפקידו אלא לשמור על מצבו התקין של כלי-הנשק. ועל-כן נדייק יותר אם נאמר כי "בשיעור הניקוי נלמד לנקות את הרובה, כדי שנדע לשמור על מצבו התקין וכושר פעולתו בכל עת". הגדרה כזו תנחה את המדריך בבחירת חומר ההדרכה הדרוש לשיעור, ותשמש אבן-בוחן לשיעור כולו. תשומת-לב רבה להגדרה נכונה של המטרה תמנע סטיות.

אחרי שהגדרנו את מטרת השיעור והבהרנו לעצמנו מה נלמד — רק אז נוכל לשאוב ולהעלות את הידיעות הדרושות לנו מתוך מכלול הידיעות שברשותנו, ולגשת להקנת השיעור ולביצועו.

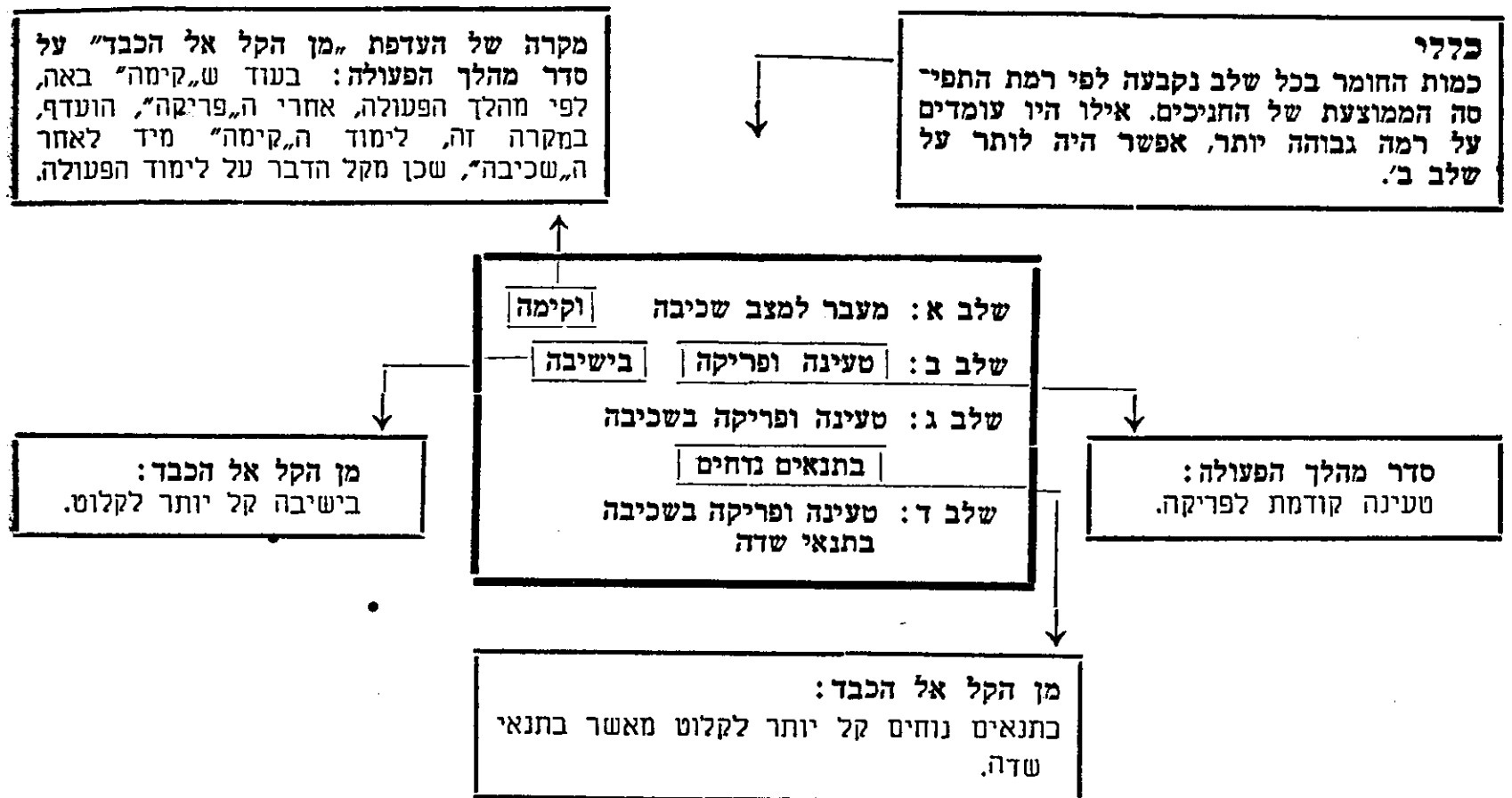
אם אך ערוך החומר בסדר המחשבה ההגיונית ובהתאם למהלך הפעולה, ולו גם יעמוד סדר זה בניגוד לכלל של "מן הקל אל הכבד"; ואילו אחרים יקלטו מהר יותר אם יילמדו הדברים הקלים תחילה.

4. כמות החומר הלימודי שתכלול בכל אחד מן

השלבים תקבע לפי רמת התפיסה הממוצעת של החניכים כולם. כך נפתח בפני המדריך פתח לגמיר שות רבה בהתאמת אמצעי ההדרכה שלו לסוג חניכיו.

לקמן דוגמה הממחישה את ה"חלוקה לשל-בים" ומדגישה את הכללים דלעיל:

דוגמה בת ארבעה סעיפים, משיעור "טעינה ופריקה" ברובה

להלן אחת הדרכים להקניית "שלמות מתודית" המתבססת על מספר כללים:

- המטרה. כשם שלכל שיעור, מקצוע, או תכנית אימונים מטרה משל עצמם, כן ישנה מטרה — מוגדרת וברורה — גם לתא הקטן ביותר של החומר — לשלב הלימודי. מטרה זו יש להגדיר ברורות, להצמד אליה ולהיות נאמן לה לחלוטין.
- המחשה. כדי לתת לחניך מושג כללי וברור על ה"שלמות המתודית" שאנו רוצים להקנות לו, עלינו להמחישה לו באמצעות חושים. כאמצעים להמחשה ישמשו הצגה, הסברה, מישוש, הרחה, טעימה, או שילובם של שנים מאלה (או יותר). בחירת אמצעי ההמחשה נתונה בידי המדריך, אולם עליו לזכור כי ההמחשה צריכה להיות

ג. שלמות מתודית ודרכי הקנייתה

עתה, משחולק החומר לשלבים, עלינו להקנות לחניכינו שלב אחרי שלב. ואף שלמעשה מהוה כל שלב אך חלק מן השעור כולו, נקנה אותו תחילה כשלמות בפני עצמה.

ראשית דבר נבהיר לעצמנו מושג, אשר יהיה יסוד לדרכנו בהקניית השלבים: — "שלמות מתודית" הנה הכמות הקטנה ביותר של חומר לימוד הנקנית בשיטה אחידה. והעקרון אומר: כל שלב משלבי השיעור מהוה "שלמות מתודית", שכן, מחד-גיסא, אנו כוללים בכל אחד מהשלבים את הכמות הקטנה ביותר של חומר לימוד שהחניך מסוגל לקלוט בבת אחת, ומאידך-גיסא מלמדים אנו כל שלב כזה בשיטה וצורה אחידות.

ד. שילוב השלבים

אין להסתפק בידיעה שקנה לעצמו החניך בכל אחד משלבי השיעור — שלב שלב כשלמות בפני עצמה — כי בזאת עדיין לא הבטחנו את ידיעת השיעור כולו, ולא השגנו את מטרתנו.

כדי להשיג את מטרת השיעור במלואה, עלינו לשלב את כל השלבים למשהו שלם המוגדר במטרת השיעור. שתי שיטות עיקריות ל"שילוב השלבים":

1. אפשר להקנות לחניכים את שני השלבים הראשונים של השיעור, לשלבם, להקנות את השלב השלישי, לשלבם בשניים הראשונים, להקנות את הרביעי ולשלבם, וכן הלאה, עד תום כל שלבי השיעור. שיטה זו של שילוב השלבים תכונה שיטת השילוב ההדרגתי.

2. אפשר להקנות כל שלב בפני עצמו, ורק בסוף השיעור לשלב את כל השלבים יחד בבת אחת. שיטה זו תכונה שיטת השילוב הכולל. כדי להמחיש את שתי השיטות הנ"ל נקח, כדוגמה, מספר שלבים בשיעור "אחיזה, כיוון ויריה" ברובה:

השלבים: 1. אחיזה בשכיבה.

2. חלקי הכננות וחוק הכיוון.

3. לחיצה על ההדק.

בשיטת ה"שילוב ההדרגתי":

נלמד את השלבים 1 ו-2, ונשלבם. עתה יודע החניך להחזיק את הרובה ולכוון למטרה. שיי לוב נוסף יבוא אחרי שלמד את שלב מס' 3 (הלחיצה על ההדק) — ואז ידע לאחוז את הרובה, לכונו למטרה ולירות בו. כך השגנו את המטרה.

בשיטת ה"שילוב הכולל":

נלמד את הסעיפים 1, 2 ו-3, כל אחד בפני עצמו, ואת מטרת השיעור נשיג על-ידי שילוב שלושת השלבים יחד רק בסופו.

לשאלה מתי בעדיף שיטה אחת על חברתה, נוכל להשיב, כי במידה והשלבים קשורים זה בזה קשר אורגני, והנם המשך רצוף של פעילות אחת, אותה רוצים אנו ללמד, יש להעדיף את שיטת ה"שילוב ההדרגתי". אולם — אם שלבי השיעור אינם אלא גורמים שונים זה מזה, אשר אין האחד תוצאה מוכרחת של קודמו — אפשר להשתמש בשיטת ה"שילוב הכולל".

כנובעת מן המטרה והיא חייבת, על כן, לתת מושג ברור על השלב כולו. לדוגמה: אם נרצה ללמד את השלב "סידור משחולות" בשיעור "ניקוי הרובה", נוכל להמחישו באמצעים הבאים:

(א) הצגה אילמת של סידור המשחולות.

(ב) הסברת סידור המשחולות תוך כדי הצגה.

(ג) העברת משחולות מסודרת בין החניכים כדי שיראוה ויממשוה.

ההמחשה רצויה שתיעשה בכל פעם שאנו מציגים בפני החניכים מטרה איזו שהיא, בין שזו מטרת-שלב ובין שזו מטרת תכנית ההדרכה כולה, שכן בדרך זו יקלוט אותה החניך בחושיו.

3. לימוד. כל "שלמות מתודית" מורכבת מפרטים רבים המשתלבים יחדיו למשהו שלם. כדי להקנות פרטים אלה לחניך, עלינו לנצל הן את חושיו והן את כושר-החיקוי שלו, בבחינת "ממגי תראה וכן תעשה". לדוגמה:

בשיעור "אגרוף" מלמד המדריך את "עמידת המוצא". הוא מציג אותה לחניכיו (ניצול חוש הראיה), הוא מסביר מה הוא עושה (ניצול חוש השמיעה); עם זאת מחקים החניכים את מדריכם. וכך, איפוא, מצירוף הפרטים הבודדים הנלמדים בכל שלב, נגיע אל הכלל בשלמותו, שהוא הוא השלב-הלימודי אותו אנו רוצים להקנות לחניכים.

4. תרגול. הגם שהחניך קנה לעצמו ידיעה בכל הפרטים הכלולים ב"שלמות מתודית", אין אנו יכולים לומר עדיין, שחומר-לימוד זה נטמע בו עד כדי ידיעה מוחלטת ויסודית. אנו חייבים, איפוא, לתרגל את השלב כולו חזור ותרגל, עד שתהא הידיעה יסודית ומושלמת, וזאת — תוך כדי הקפדה על ביצוע הפרטים הכלולים בו. לדוגמה:

את השלב "הסזאת הקסדה" בשיעור "היכון לקרב" נוכל לתרגל על-ידי:

(1) מתן נתונים להסזאה בשטחים שונים.

(2) הגבלת זמן הביצוע.

(3) ניתוח הביצוע על-ידי החניכים עם סיומו.

נסכם, איפוא, את ארבעת הכללים להקניית ה"שלמות המתודית", ונאמר: א. הגדר את המטרה; ב. המחש את המטרה; ג. למד את החומר הכלול בה; ד. תרגל אותה.

רבה מראש, כדי לערוך את הסיכום בתנאים הדר-מים, ככל האפשר, למציאות, בתוך נתונים משתנים, ההולכים וקשים, תוך זמן מוגבל, בשילוב שיעורים קודמים וכד'.

רק אחרי שהחניכים ביצעו תרגול זה בצורה המתקבלת על הדעת נוכל לומר כי הושגה מטרת השיעור.

סיכום

אם נכניס עקרונות, כללים ושיטות אלה למסגרת מחייבת, באופן מעשי ושיטתי, בשעת הכנת השיעור, תהא מלאכת ההדרכה קלה יותר, והשיי-מוש בהם יהיה מעשי יותר.

להלן דוגמה נוספת של מסגרת קבועה, אשר תוכל לשמש למדריך אמצעי-עזר בהכנת השיעור ובביצועו. אם לא נמנע מעצמנו טורח, ונמלא אותה תוכן, תקל עלינו השגת המטרה הכוללת של ההד-רכה הצבאית:

והנה דוגמה למקרה בו קיימת אפשרות להשי-תמש בשיטת ה"שילוב הכולל":

בשיעור "תפיסת עמדות אש" נוכל ללמד כל אחד מגורמי העמדה ללא שילוב רק אחרי שהחניכים קנו ידיעה בכל אחד מהשלבים, נשלבם לשלמות אחת.

בדרך כלל, לא רצוי להשתמש בשיטת ה"שי-לוב הכולל" בשיעור המכיל יותר מ-3-4 שלבים, שכן קיימת סכנה שבגלל ריבוי השלבים לא יוכל החניך ל"ארגן" במחשבתו את הקשר ביניהם.

ה. סיכום השיעור

סיכום השיעור הנו, לכאורה, תרגול נוסף של מטרת השיעור, לאחר שנעשה כבר שילוב כל השל-בים הכלולים בו. הסיכום ייעשה בצורת תרגול כו-לל של נושא השיעור, תוך כדי הקפדה על פרטים ותיקון השגיאות. המדריך חייב להשקיע מחשבה

טבלה להכנת השיעור וביצועו

נושא השיעור:						
מטרת השיעור:						
המחשת המטרה של השיעור:						
מטרה	המחשה	שם השלב	לימוד	תרגול	שילוב שלבים וסיכום	ארגוני: מילות פיקוד / שטח / אמצעים וכד'.

בכל עמודה ירשום המדריך את פעולתו, בהתאם לנושא העמודה, או יציין את הפרטים הדרושים להעברת השיעור.